

DIDACTIEF Special

OPINIE EN ONDERZOEK VOOR DE SCHOOLPRAKTIJK

Krant, boekfragment
en songtekst
Breng rijke teksten bij elkaar

Ichtyosaurus of
paleontoloog?
Onderschat leerlingen niet

Het tij keren: effectief leesonderwijs in de klas

in opdracht van

Lezen
STICHTING LEZEN

Colofon

Deze special is gemaakt in opdracht van Stichting Lezen. Stichting Lezen is de drijvende kracht achter de leesbevordering in Nederland. Zij genereert kennis over lezen en verbindt partijen die er samen voor zorgen dat kinderen en jongeren goede en gretige lezers worden en blijven.

Coördinatie en eindredactie

Desiree van der Zander (Stichting Lezen)
Carolien Drijfhout, Monique Marreveld,
Bea Ros (Didactief)

Coverillustratie: Annemarie Terhell

Vormgeving: FIZZ | Digital Agency, fizz.nl

Voor meer informatie over specials kunt u zich wenden tot de redactie van Didactief, Panamalaan 1L 1019 AS Amsterdam, tel. 06 20 61 20 70, www.didactiefonline.nl, redactie@didactiefonline.nl.

De redactie dankt de volgende sponsor:

Springlezend.nl

Lezen leuker maken doe je met springlezend.nl: hét inspiratieplatform van en voor leraren zoals jij. Bekijk de tips van je collega's, voor po en vo. Laten we samen hele klassen springlezend maken! Meld je aan voor de nieuwsbrief en blijf op de hoogte, óók over de **online talkshow Springlezend LIVE op woensdag 27 november**.

Ruim baan voor lezen

Lezen toekomstige leraren nog? Van leraren in spe mag je verwachten dat zij (kinder)boeken kennen en er in de klas enthousiast mee aan de slag gaan. Met het **congres Ruim baan voor lezen op 1 oktober 2024** biedt Stichting Lezen pabodocenten handvatten om daaraan te werken. Want: er gebeurt al veel moois in de opleidingen, maar het kan nog beter.

Het tij keren: effectief leesonderwijs in de klas

Alle kinderen en jongeren verdienen het om het plezier in lezen te ontdekken. Zodat ze kunnen uitgroeien tot blijvende lezers. Het vraagt om effectieve leesbevordering en goed leesonderwijs. Maar hoe ziet dat er concreet uit in de klas? En waar begin je? In deze special vind je inspirerende voorbeelden uit de praktijk.

4 Het begint op de pabo

Leraren zijn belangrijke leesbevorderaars. Dat worden ze door op de pabo al te leren hoe je kinderboeken en lezen een plek geeft in de klas. Twee pabodocenten vertellen.

6 Ieder kind een lezer

IKC De Wieden in Zwolle zette de afgelopen jaren volop in op thematisch leesonderwijs. 'Elk kind dat onvoldoende geletterd de wereld in gaat, is er één te veel', stelt directeur Judith Pool.

10 Breng rijke teksten bij elkaar

Van leerling tot leraar, van kranten tot boeken en zelfs films: leesonderwijs verdient breed de aandacht. Caroline Wisse en Linda Vos, beiden leraar Nederlands in het vo, wisselen ervaringen uit.

En verder:

8 Faits Divers | **13** Ook het mbo leest | **14** Lezen in het praktijkonderwijs

Lezen maakt rijk

Gerlien van Dalen
directeur-bestuurder
Stichting Lezen

Leerlingen worden rijk in hun hoofd met verhalen van anderen,' zegt één van de geïnterviewde leraren in deze *Didactief*-special. Mooier kun je het effect van lezen misschien niet uitdrukken. Van kinderen en jongeren goede en gretige lezers maken: elke dag doen leraren in het funderend onderwijs hun best dat te bereiken. Het belang ervan hoeft weinig betoog meer. De afgelopen jaren lieten verschillende onderzoeken zien dat de leesmotivatie en de leesvaardigheid van Nederlandse leerlingen achteruit zijn gegaan. Oorzaken zijn er te over, maar gelukkig zijn er ook oplossingen. Een sleutel ligt in elk geval bij een aantrekkelijke leesomgeving en effectief leesonderwijs: een didactische aanpak die bewezen effectief is.

Stichting Lezen helpt scholen daarbij. We weten uit wetenschappelijk onderzoek inmiddels goed wat werkt, maar hoe pas je dat toe in de weerbarstigste praktijk? Hoe kun je aan de slag met een adequate (voor)leesaanpak? Op Lezen Centraal, het jaarlijkse congres van Stichting Lezen (dit jaar op 17 april 2024) krijg je daarvoor inspiratie. In lezingen en workshops delen we praktische tips om handen en voeten te geven aan effectief leesonderwijs.

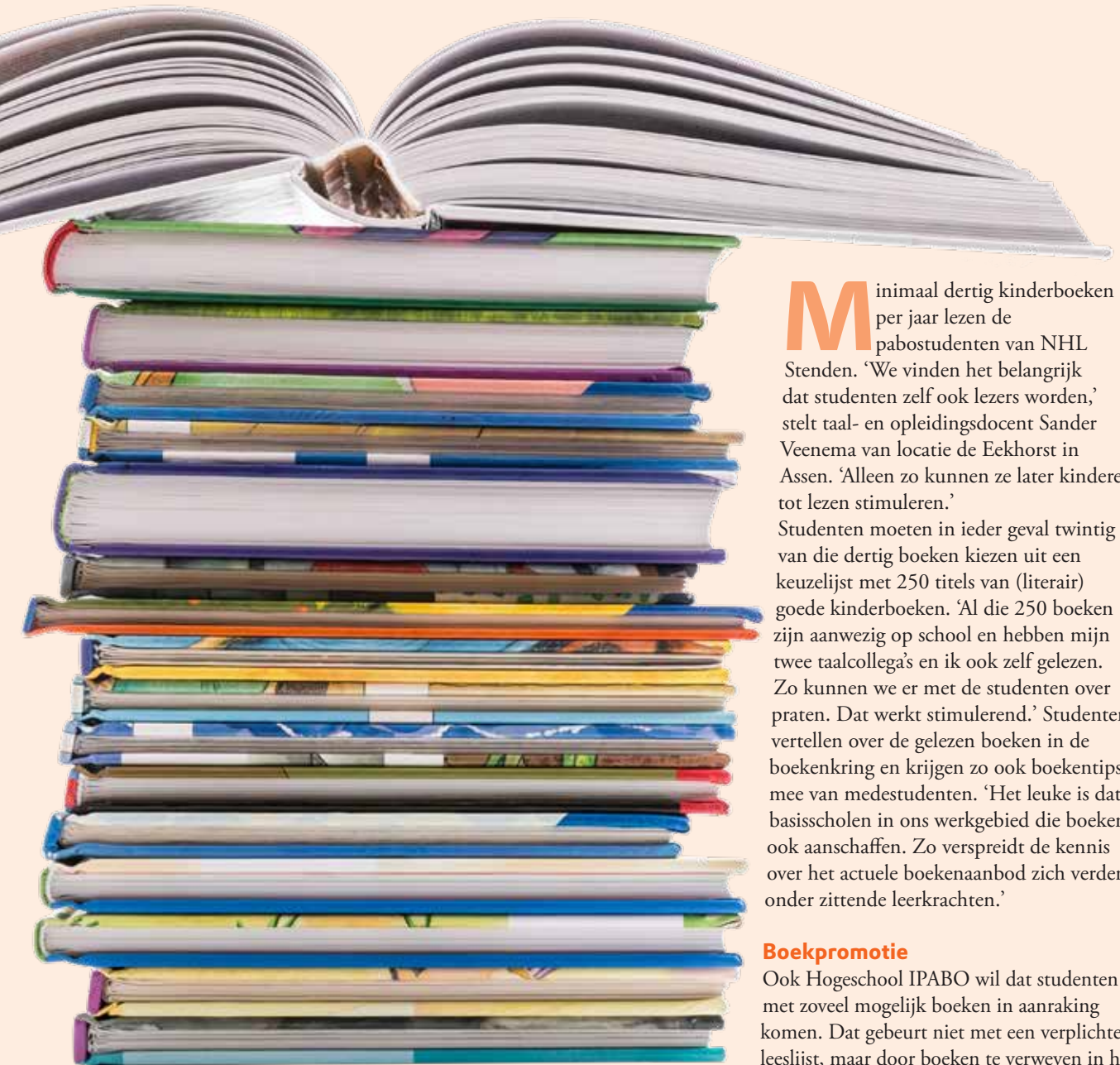
‘Samen kunnen
we het tij keren’

En Stichting Lezen biedt meer: een overzicht van onderzoeksresultaten in de *Leesmonitor*, trainingen, seminars, handzame brochures en podcasts om je kennis te verdiepen. En natuurlijk de programma's BoekStart en de Bibliotheek *op school* om te werken aan een aantrekkelijke leesomgeving en extra kennis over boeken en boekpromotie. Op de websites lezeninhetpo.nl en lezeninhetvmb.nl hebben we samen met SLO alle informatie over effectief leesonderwijs overzichtelijk verzameld en ontsloten. Daar krijg je ook tips om verder te lezen en vind je antwoord op de vraag hoe je kennis in de praktijk kunt toepassen. Samenwerking is daarbij essentieel. 'Je kunt pas werken aan effectief leesonderwijs als het hele team zich daarbij betrokken voelt en meewerkt', zeggen diverse leraren in deze special. En zo is het maar net. Als we allemaal ons steentje bijdragen, van ouder tot ambtenaar, van schrijver tot schoolleider, van leraar tot leesconsulent, kunnen we het tij keren.

In deze *Didactief*-special vind je alvast een aantal inspirerende praktijkvoorbeelden van scholen. Ik wens je veel leesplezier! ■

Pabo moet stevige leesbasis leggen

Later moeten ze hun leerlingen stimuleren tot lezen. Dat kan alleen als pabostudenten zelf ook lezen en weten wat je met kinderboeken allemaal kunt doen in de klas, bij taal én bij andere vakken. Twee pabodocenten vertellen hoe je studenten opleidt tot leesbevorderaars.

Minimaal dertig kinderboeken per jaar lezen de pabostudenten van NHL Stenden. ‘We vinden het belangrijk dat studenten zelf ook lezers worden,’ stelt taal- en opleidingsdocent Sander Veenema van locatie de Eekhorst in Assen. ‘Alleen zo kunnen ze later kinderen tot lezen stimuleren.’

Studenten moeten in ieder geval twintig van die dertig boeken kiezen uit een keuzelijst met 250 titels van (literair) goede kinderboeken. ‘Al die 250 boeken zijn aanwezig op school en hebben mijn twee taalcollega’s en ik ook zelf gelezen. Zo kunnen we er met de studenten over praten. Dat werkt stimulerend.’ Studenten vertellen over de gelezen boeken in de boekenkring en krijgen zo ook boekentips mee van medestudenten. ‘Het leuke is dat basisscholen in ons werkgebied die boeken ook aanschaffen. Zo verspreidt de kennis over het actuele boekenaanbod zich verder onder zittende leerkrachten.’

Boekpromotie

Ook Hogeschool IPABO wil dat studenten met zoveel mogelijk boeken in aanraking komen. Dat gebeurt niet met een verplichte leeslijst, maar door boeken te verweven in het

Inouk Boerma

curriculum. Bijvoorbeeld via boekpromoties door studenten en docenten. 'We vinden het belangrijk dat studenten veel hedendaagse kinderboeken kennen, zodat zij later leerlingen kunnen inspireren en adviseren,' vertelt Inouk Boerma, associate Lector Lezen. 'Zelfs als je niet alles zelf hebt gelezen, kun je boeken inzetten in de klas.' Een succesnummer is de jaarlijkse Week van het Kinderboek in het voorjaar. 'Studenten krijgen dan vanuit diverse vakken workshops over werken met boeken, met als hoogtepunt een dag met workshops door kinderboekenschrijvers.' De week vraagt dat alle collega's bezig zijn met jeugdliteratuur. 'Je moet echt voorkomen dat het een feestje van de taaldocenten wordt. De boodschap die we uitdragen aan studenten: je hebt teksten en boeken nodig om schoolvakken te kunnen geven.' Niet al haar collega's zijn daar al even gedreven of bedreven in. 'Daar is nog een wereld te winnen. Maar wat helpt, is een fantastische mediatheek. De mediathecaris stelt themalijsten op voor bijvoorbeeld aardrijkskunde.'

De pabo's van NHL Stenden proberen eveneens alle vakken te verbinden met boeken. 'Mijn collega van geschiedenis neemt ook boeken mee de les in,' vertelt Veenema. Hij ziet steeds meer initiatieven die dit ondersteunen. 'Een collega van rekenen kreeg onlangs een lijst van de vakvereniging met boeken die je bij rekenen kunt inzetten.'

Rolmodel

Beide pabodocenten hebben de ervaring dat je studenten wel degelijk aan het lezen krijgt. 'Ik zeg niet dat het gemakkelijk is, maar hoge ambities werken in elk geval,' vertelt Veenema. 'En inspireren ook: zorg dat er altijd boeken in je lokaal zijn, lees zelf, vertel daar enthousiast over en draag uit hoe belangrijk lezen is. Werk samen met de openbare bibliotheek en laat zien wat die kan betekenen voor een basisschool. Kortom: wees hun rolmodel.' In de minor Jeugdliteratuur begint Veenema elke les met een half uur vrij lezen, zoals ook op basisscholen steeds vaker gebeurt. 'In het begin voelde dat een beetje ongemakkelijk, nu vinden studenten het heel fijn en komen ze echt in een staat van geconcentreerd lezen.' Hij doet voor hoe je volgens de leescirkel van Aidan Chambers kunt werken, van hulp bij het kiezen van een geschikt boek tot en met samen praten over boeken.

IPABO kent sinds dit studiejaar een afstudeerrichting Lezen. 'Centraal hierin staan recente inzichten

over effectief leesonderwijs, zoals het belang van rijke teksten en een geïntegreerde aanpak,' vertelt Boerma. Ze werkt daartoe samen met collega's van bijvoorbeeld geschiedenis. 'Zo laten we studenten zien hoe je met rijke teksten kunt werken aan kennisopbouw en tekstbegrip.' Binnen het lectoraat vindt ook onderzoek plaats naar onder meer geïntegreerd lezen bij de zaakvakken. Of naar hoe je jeugdboeken kunt inzetten om leerlingen kritisch te laten nadenken over zichzelf, de ander en de wereld.

'Voorkom dat lezen een feestje van taaldocenten wordt'

Knelpunten

Er zit soms een verschil tussen wat studenten leren op de pabo en wat ze op hun stageschool tegenkomen. Lang niet alle basisscholen bieden bijvoorbeeld geïntegreerd taalonderwijs aan. Dat zal de komende jaren verbeteren, verwacht Veenema, met het Samen Opleiden waarbij pabo's en basisscholen meer samen optrekken.

Ook op pabo's zelf is nog verbetering nodig. Want het is niet vanzelfsprekend dat lezen speerpunt is. 'Je hebt mensen nodig die zich daar hard voor maken,' stelt Veenema. Zomaar 250 jeugdboeken aanschaffen als pabo? Daar hebben hij en zijn taalcollega's voor moeten pleiten bij het College van Bestuur. 'Het zou helpen als de landelijke overheid daar steviger in zou sturen. Er zijn tijdelijke subsidies voor leesbevordering of samenwerking met de bibliotheken, maar die zijn altijd gefragmenteerd en nooit continu. Een vast, geormerkt budget voor lezen zou erg helpen. Dan gebeurt er tenminste overal wat en hoeft niet elke pabo individueel met het bestuur te onderhandelen.' Boerma beaamt dit. 'Onze afstudeerrichting Lezen kon er alleen maar komen omdat het College van Bestuur heeft gezegd: dit vinden wij belangrijk. Ze zijn erachter gaan staan.' Maar ze twijfelt of er ook inhoudelijke richtlijnen vanuit de overheid moeten komen, bijvoorbeeld over een bepaalde leesdidactiek of een minimaal aantal boeken dat pabostudenten moeten lezen. 'De ene dag denk ik: ja, maar hoe dan?! En de andere dag denk ik: het leesprobleem is zo urgent dat effectief en motiverend leesonderwijs leren geven op pabo's onmisbaar is en landelijke richtlijnen wel een goed idee zijn.' ■

Sander Veenema

Voorlezen: het belangrijkste vak

Directeur Judith Pool
leest tekstloze prenten-
boeken met de kleuters

‘Als je voor de klas staat, moet je van lezen houden. Het is de belangrijkste vaardigheid die je leerlingen meegeeft.’ Sinds Judith Pool tweeënhal jaar geleden startte als directeur, wordt er op IKC De Wieden heel veel gelezen.

De Wieden in Zwolle, een basisschool met veel nieuwkomers en meertalige kinderen, werkt in alle groepen thematisch aan het taal- en leesonderwijs. Leraren ontwerpen deze lessen gezamenlijk, waarbij ze rijke teksten gebruiken. Daarnaast lezen ze elke dag minimaal een half uur voor. Hierbij zetten ze hoog in. Zo leest de bovenbouw momenteel *Ilios & Odysseus* van Imme Dros, passend binnen het thema zingeving en levensbeschouwing.

Gedragen door het team

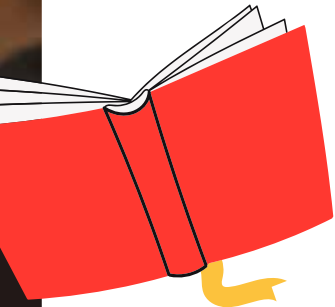
Het taalonderwijs verbeteren, met die opdracht kwam Judith Pool in 2021 binnen als directeur. ‘Er was al een begin mee gemaakt, er werd namelijk thematisch gewerkt. En goed taalonderwijs begint met thematisch werken, want alleen zo bouwen kinderen veel kennis op, waardoor ze teksten beter kunnen begrijpen.’ Zelf lessen ontwerpen is daarbij belangrijk, omdat de teksten uit lesmethodes doorgaans kort en aangepast zijn en over telkens andere

thema's gaan. Maar de methode in één keer de deur uit, dat ging het team te snel. ‘We hebben toen afgesproken om per thema één les zelf te ontwerpen met rijke teksten. Dat deden we bewust samen, niet allemaal op eigen houtje. Zo groeiden we gezamenlijk in het ontwerpen van goede taallessen en kwam er meer vertrouwen in eigen kunnen.’

Nog datzelfde schooljaar gaven de leraren aan dat ze de methode niet meer nodig hadden. Ze hadden ervaren dat ze het zelf konden. ‘Een belangrijk moment, omdat de ontwikkeling toen gedragen werd door het team. Het schooljaar daarop werkten we nog wel met de thema's van de methode, maar ontwierpen leraren zelf de lessen.’

De volgende stap was een kennisrijk curriculum vanaf de kleuterklas, omdat je kennis al van jongs af aan moet opbouwen. Een enthousiaste leraar in Pools team ontwierp zelf de thema's. Maar daarmee is er nog geen doorlopende leerlijn van groep 1 tot en met groep 8, waarin ook nog eens alle kerndoelen terugkomen. ‘We kwamen erachter dat

er al een volledig uitgewerkt kenniscurriculum bestaat, het Nederlands Kenniscurriculum. Daar gaan we volgend jaar mee aan de slag. Heel fijn dat we niet zelf het wiel hoeven uit te vinden.'

Start met kennis

Om goed leesonderwijs te geven, hebben leraren kennis over effectief leesonderwijs nodig. 'Daar zijn we meteen na mijn aanstelling mee begonnen. Wat is leren, hoe leer je lezen, waarom is lezen zo belangrijk en waarom bestaat het 'vak' begrijpend lezen niet?' Uit leesonderzoek weten we dat kennis van de wereld essentieel is voor tekstbegrip. Daarom is een thematische aanpak effectief: leerlingen verdiepen zich in een thema, bouwen hierover meer kennis op en kunnen daardoor steeds complexere teksten aan. 'Maar hoe doen we dat dan in de praktijk? Dat is de grote vraag van veel leraren.' Een relatief makkelijk begin waar je direct veel resultaat mee boekt, is voorlezen. 'Voorlezen wordt nog te vaak gezien als louter iets gezelligs, wat je doet als je tijd over hebt. Maar het is het belangrijkste vak op het rooster, omdat het de woordenschat en kennis van leerlingen vergroot. Zeker voor leerlingen met een taal- of leesachterstand. Bovendien horen kinderen hoe de leraar voorleest, en zien ze – als het goed is – een meester of juf die plezier heeft in lezen.'

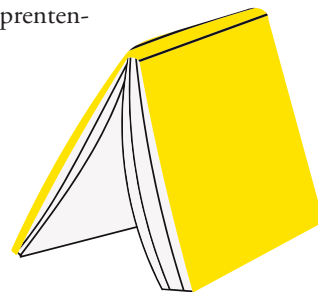
Zelf lezen

Toch zitten er in elk schoolteam mensen die niet zo van lezen houden. 'Die moet je aan het lezen krijgen,' stelt Pool. 'Wat ons de ogen heeft geopend, is het onderzoeksproject 'Leraren als leesbevorderaars' in samenwerking met Hogeschool KPZ. Ook iets wat we samen besloten te doorlopen, het hele team zei er ja tegen. Leraren kregen boeken toegestuurd om zelf te lezen en samen te bespreken. Het eerste boek dat we lazen, was *Vosje* van Marije Tolman en Edward van de Vendel, een prachtig geïllustreerd en goed geschreven prentenboek. Dat je echt mooie gesprekken kunt voeren over een prentenboek, daar gingen leraren van aan.'

Pool kan het iedere school aanraden: ga als team samen lezen. En begin met een niet al te veelzijdig, maar wel literair kinderboek. 'Wij hebben nog steeds leesclubs waarin leraren kinderboeken lezen en daar met elkaar over praten. Ook tijdens studiedagen nemen we altijd even tijd voor jeugdliteratuur.'

De kleuterklassen van De Wieden hebben vorig schooljaar, ook weer via de hogeschool, deelgenomen aan een onderzoek rondom tekstloze prentenboeken. Dit is fantastisch voor alle ouders, ervaart Pool. 'Ze kunnen in hun eigen taal met boeken aan de slag. De leraren hebben eerst voorgedaan hoe je kunt 'voorlezen' uit een tekstloos prenten-

'Voorlezen wordt nog vaak gezien als iets gezelligs'

boek. Vervolgens zijn de ouders uitgenodigd op school om samen met hun kind te lezen. Dit was een groot succes. Bij het lezen letten we erg op de kwaliteit van de taalproductie: niet 'hond', maar 'ik zie een hond'. We zien dat kinderen hierdoor veel meer zijn gaan praten en vertellen, dat is zó leuk om te zien.'

Ieder kind een lezer

Uiteindelijk wil Pool iedere leerling aan het lezen krijgen. 'Daar zijn we nog niet, we hebben nog steeds een paar hardnekkige niet-lezers. Zwolse scholen die deelnemen aan het project Alle Zwolse Kinderen Lezen krijgen vanuit bibliotheek Stadkamer een leesconsulent toegewezen. Bij ons gaat deze consulent aan de slag om die laatste niet-lezers over de streep te trekken.'

Al met al is het inrichten van goed leesonderwijs een proces van de lange adem, ervaart Pool. Een meerjarenplan. Maar absoluut noodzakelijk. 'Je steekt je kop in het zand als je nu nog niet werkt met grote thema's, met rijke teksten en aan kennisopbouw. Als scholen zijn we verantwoordelijk voor de toekomst van onze leerlingen. En elk kind dat onvoldoende geletterd de wereld in gaat, is er één te veel.'

Scan de QR-code voor een podcast van Heleen Bubrs van de Alan Turingschool in Amsterdam voor de lezing 'Lezende leerlingen? Zet de leraar centraal'.

Tips voor kinderboeken? Ga bijvoorbeeld naar leesbevorderingindeklas.nl, jaappleest.nl of luister De Grote Vriendelijke Podcast. ■

Lezeninhetpo.nl is vernieuwd!

De basisschool kan het verschil maken tussen lezer en niet-lezer. Op de website lezeninhetpo.nl vind je acht bouwstenen die je als leraar in het basisonderwijs nodig hebt om effectief leesonderwijs te geven. De site van Stichting Lezen, SLO en de Taalunie belicht zowel onderzoek en beleid als praktijk en is recent vernieuwd. Zo heeft de website een gloednieuw jasje en is er een pagina toegevoegd met het laatste nieuws over effectief leesonderwijs. Nieuw is ook de tip van de maand. Verder kun je struinen door het scholingsaanbod van Stichting Lezen en partners, of met de digitale leesscan bekijken hoe ver jouw school is met het implementeren van effectief leesonderwijs.

Vrij lezen in de klas

Vrij lezen vergroot vooral de leesvaardigheid als je dit goed aanpakt. Tips hiervoor vind je in *Vrij lezen in de klas*, de zesde infographic in de reeks *Lezen in beeld*. Negen verschillende stappen komen aan bod: de noodzaak van een aantrekkelijke schoolbibliotheek, begeleiding tijdens het lezen, boekpromotie

en boekenkring, het aanbieden van uitdagende en interessante teksten, leesroutine, praten over boeken en boeken mee naar huis nemen. Dit alles vanuit het idee: lezers maken lezers.

Eerder verschenen in de serie *Lezen in beeld*: *Voorlezen aan de allerjongsten*, *Lezen in het primair onderwijs*, *Lezen in het voortgezet onderwijs*, *Onderwijs in begrijpend lezen* en *Lezen in het mbo*.

Scan de QR-code om de infographic te downloaden

Leesscenario's voor het mbo

Steeds vaker kiezen mbo-docenten voor lezen en leesbevordering tijdens hun lessen. Want frequent lezen en lezen voor het plezier dragen bij aan een betere taalvaardigheid en een grotere woordenschat. Een goede leesvaardigheid is belangrijk bij iedere opleiding en bij ieder beroep.

Voor mbo-docenten die met lezen en leesbevordering willen starten, heeft Stichting Lezen zes leesscenario's ontwikkeld onder de noemer *Lezen in het mbo*. Hoe geef je lezen een logische plek in je lesprogramma? Hoe verbind je Nederlands en burgerschap? Hoe werk je samen met de mediatheek en de bibliotheek? Hoe kun je passende ondersteuning bieden aan studenten met leesproblemen? Experts zetten in heldere stappen hun aanpak uiteen.

Scan de QR-code voor de leesscenario's.

Mis niks met de Leeskalender vo

Elk jaar ontvangen scholen in het voortgezet onderwijs de Leeskalender van Stichting Lezen. De Leeskalender staat boordevol boekentips en tips om leesplezier te stimuleren en laat elke dag van het jaar zien wat er speelt. Denk aan alle leesbevorderingsprojecten en -campagnes voor het vo en mbo, zoals de Jonge Jury, De Weddenschap, Literatuur, De Inktaap, Heel Nederland Leest, de Poëzieweek, Read2Me! en Er was eens. Verder is er aandacht voor de Bibliotheek *op school*, schrijfwedstrijden, interessante websites en het Boek van de Maand.

De kalender wordt in juni in drievoud gestuurd naar vo-scholen ter attentie van de sectievoorzitter Nederlands. De kalender is

tegen verzendkosten na te bestellen via kalender@lezen.nl (zolang de voorraad strekt).

Werken aan tekstbegrip

Als leraar wil je dat alle leerlingen verschillende soorten teksten goed leren lezen en begrijpen. Inzichten uit leesonderzoek helpen bij het vormgeven van effectief onderwijs in tekstbegrip. De ene leesonderzoeker spreekt over pijlers, de andere over sleutels of bouwstenen. Maar ze zijn het in grote lijnen eens over de elementen die bijdragen aan effectief onderwijs in tekstbegrip:

- Lees met een doel
- Werk aan de opbouw van (voor)kennis binnen een rijk thema
- Bouw aan woordenschat binnen een betekenisvolle context
- Besteed functioneel aandacht aan leesstrategieën
- Discussieer met leerlingen over teksten
- Integreer lezen en schrijven
- Stimuleer en onderhoud de leesmotivatie
- Ondersteun zwakke lezers
- Geef formatieve feedback

Kwestie van Lezen nummer 19 vat in een notendop samen wat onderzoek zegt over effectief leesonderwijs. Scan de QR-code.

Dagelijks aandacht voor leesmotivatie

Stichting Lezen biedt met de Bibliotheek *op school* een structurele aanpak voor leesbevordering. Het programma stimuleert de positieve leesspiraal: voorlezen, beter lezen, doorlezen, blijven lezen. Daarbij ondersteunt de Bibliotheek scholen om hun doelen uit het taal-leesbeleid, zoals effectief leesonderwijs, te bereiken. Met deskundige leesmediaconsulenten, inspirerende (digitale) boeken, een goede (digitale) leesomgeving en dagelijks aandacht voor leesmotivatie.

de Bibliotheek *op school*

De Bibliotheek *op school* is ontwikkeld door Stichting Lezen, in samenwerking met KB, nationale bibliotheek. De bibliotheeksector voert het programma uit. Lees meer op debibliotheekopschool.nl.

Op weg naar effectief leesonderwijs 'Neem leerlingen serieus'

'Onze leerlingen begrijpen heel goed waarom het leesniveau omhoog moet.' Leraar Nederlands Caroline Wisse (vmbo-school Globe College) en vakgenoot Linda Vos (Bonifatius Mavo) zetten samen met hun collega's alles op alles om van leerlingen lezers te maken.

'Ook de leraar
Mobiliteit en Techniek
doet mee'

De Bonifatius Mavo in Emmeloord maakt leeskilometers. Twee keer per week leest iedereen – alle leerlingen, maar ook de leraren, conciërge en de directeur – een half uur in een boek naar keuze. Op het Globe College in Utrecht verrijken alle docenten – ja, ook de docent

Mobiliteit en Techniek – minimaal één keer per jaar de opdrachten in het pto/pta met teksten buiten de schoolboeken om. Voor alle leerlingen, elk leerjaar en elk niveau. Wat Linda Vos en Caroline Wisse met deze

voorbeelden van hun scholen vooral willen benadrukken: je kunt pas werken aan effectief leesonderwijs als het hele team zich daarbij betrokken voelt en meewerkt.

Iets heel bijzonders

Wisse vertelt hoe ze dat bij het Globe College aanpakken. Samen met een leraar Engels, een leraar Mens & Maatschappij, de adjunct-directeur en een collega van Nederlands vormt ze de kerngroep Lezen. Ze onderhouden intensief contact met een klankbordgroep waarin alle secties zijn vertegenwoordigd en laten van zich horen tijdens teamvergaderingen, in informatiebrieven, met studiedagen, enzovoort. 'We werken als een dolfijn,' vertelt Wisse. 'We duiken op, vertellen over de voortgang, ontvangen feedback en gaan daar weer mee aan de slag. Om vervolgens weer opnieuw op te duiken.' Die aanpak mag logisch klinken, maar het is juist iets heel bijzonders. Want vaak blijft het een projectje van enkelingen

die onderduiken en pas na een lange radiostilte weer boven komen en verwachten dat het team hen enthousiast opwacht. 'Het gevolg is een gebrek aan draagvlak en eigenaarschap en dat zal de onderwijsverandering opbreken.'

Wisse noemt openheid essentieel: 'We hebben bij aanvang van ons traject een vragenlijst uitgezet onder collega's. Vind je lezen belangrijk? Bij wie ligt die taak volgens jou? Wil je daaraan bijdragen? En wat heb je daarvoor nodig? Collega's zullen die laatste vraag alleen oprecht beantwoorden wanneer wij als kartrekkers van het project zelf ook open zijn.' En dat is de kerngroep dan ook. 'Wij weten ook niet alles. Dat zeggen we ook. Iedereen mag ons aanvullen en feedback geven, graag juist, dat komt het schoolbreed lezen alleen maar ten goede.'

De waarschijnlijkheid van alles

'Leg ook vast wat je doet,' vult Vos aan. 'Wij hebben als professionele leergemeenschap data verzameld over ons leesonderwijs en aangevuld met literatuuronderzoek, zoals de Kwaliteitswaaier Effectief Onderwijs in Begrijpend lezen. Uit een aantal voorstellen kozen we uiteindelijk voor het leesuur, verdeeld over twee sessies van een half uur per week. Na een jaar hebben we dat geëvalueerd en vastgelegd in een Kwaliteitskaart. Daarmee krijgen leraren, leesdeskundigen en schoolleiders zicht op wat er gebeurt en kunnen we leesbeleid duurzaam vastleggen.' De school begeleidt leerlingen in hun keuze voor een boek, inspireert hen en bespreekt de boeken in de klas. Daardoor lezen er steeds meer leerlingen en is de leesmotivatie toegenomen. Vos:

‘En dat heeft gezorgd voor een grotere woordenschat en meer kennis over de wereld – belangrijke voorspellers als het gaat om begrijpend lezen – en meer empathisch vermogen. Mooie bonus: de rust en concentratie onder leerlingen is toegenomen.’

Het werkstuk of hoe ik verdween in de jungle

De allerbelangrijkste speler hebben ze dan nog niet genoemd: de leerlingen. ‘Effectief leesonderwijs doe je niet alleen voor, maar vooral ook mét leerlingen,’ zegt Wisse. ‘Neem ze serieus als partners. We praten in de klas over wetenschappelijke onderzoeken over lezen, zoals die van Suzanne Mol en Roel

van Steensel. We doen ook samen de Singapore Test. Daarbij zijn woorden uit een korte tekst weggelaten. Leerlingen lezen dezelfde tekst een paar keer, met daarin steeds meer woorden toegevoegd, en zullen merken dat de tekst pas begrijpelijk wordt wanneer ze ruim negentig procent van de woorden begrijpen.’ Wisse ziet hoe haar leerlingen – voor wie Nederlands vaak de tweede, derde of soms zelfs vierde taal is –

Tips van Vos en Wisse

- Onderwijs maak je niet alleen. Zorg binnen de school voor draagvlak en werkgroepen, maar ga ook samenwerken aan met experts van buiten de school. Bijvoorbeeld via de [Kennistafel Effectief Leesonderwijs](#) en het Innovatietraject Leesonderwijs van Voortgezet Leren. >>
- Breng boeken zo dicht mogelijk naar de leerlingen. De leesconsulenten van de Bibliotheek *op school* helpen daarbij. Zij kennen het actuele boekenaanbod en zullen leerlingen zo veel mogelijk betrekken bij het samenstellen van de boekencollectie.
- Zelf al het lesmateriaal samenstellen kost tijd. Maak gebruik van Netwerk Filmeducatie; gratis korte verhalen en lesmateriaal via Blink en Leesapp.online en rijketeksten.org.
- Neem leerlingen serieus, ook wanneer ze niet willen lezen. Vraag door, stuur aan, achterhaal wat bij ze past en je krijgt lezers voor het leven.
- En de belangrijkste tip: lees zelf ook. Er is zoveel moois!

voelen wat er op het spel staat en zelf de verantwoordelijkheid nemen voor goed lezen. ‘Onze leerlingen begrijpen heel goed waarom lezen belangrijk is. Ze willen er dan ook hard voor werken.’

'Boeken bieden een venster op de wereld'

'Daarnaast is lezen met de juiste aanpak ook gewoon heel boeiend,' neemt Vos het stokje over. 'Verzamel rijke en gevarieerde teksten en verhalen rond een bepaald kennisrijk breed thema. In klas 3 werken we bijvoorbeeld samen met aardrijkskunde rond het thema migratie. Naast verschillende

soorten teksten uit de krant en een fragment uit het boek *Zolang de citroenbomen bloeien*, kijken we ook een aflevering van Lubach of *Nieuwsuur* en analyseren we de liedtekst *Lampedusa* van Diggy Dex. Vervolgens gaan leerlingen actief met de

tekst aan de slag. Ze maken aantekeningen, vullen schema's in en schrijven en praten over de tekst. Op deze manier bouwen ze kennis op rond een bepaald thema en dát wordt getoetst. Zo krijg je betere resultaten.'

Het bij elkaar brengen van rijke teksten kost tijd, geven de docenten Nederlands toe. Maar op de lesmethoden kunnen ze zich niet (altijd) verlaten. Wisse: 'Dan heb je ze op het puntje van hun stoel... en staat er in het lesboek een schoolse opdracht: welke manieren van spanning heeft de schrijver toegepast?' Vos verzucht: 'Precies! Of: welke verwijswaarden kun je vinden? Wat is de kernzin?'

Films die nergens draaien

Om boeken dichtbij te brengen, gaat het Globe College werken met het programma de Bibliotheek *op school*. Op dit moment werkt de kerngroep samen met een speciale werkgroep én leerlingen hard aan het inrichten van een schoolbibliotheek op maat. 'We stellen zelf de boekenlijst samen, aansluitend bij de wensen en behoeften van leerlingen en de diverse vaksecties, en

schaffen alle boeken zelf aan. Zo wordt lezen vanuit alle vakken nog makkelijker. Uit onderzoek blijkt hoe belangrijk een rijke leesomgeving is.' Dat zij straks de eerste vo-school in Utrecht zijn die werken met de Bibliotheek *op school* vindt Wisse dan ook 'best treurig': 'Er is nog werk aan de winkel.'

Linda Vos

Lezen is niet altijd leuk. En dan bedoelen Vos en Wisse niet dat lezen soms lastig is, maar dat boeken je kunnen frustreren of confronteren met jezelf. 'Ik maak mee dat leerlingen boos worden

vanwege de keuzes van een personage, soms zelfs zo dat ze willen stoppen met lezen. Daar praten we dan over en dat leidt tot fascinerende en leerzame gesprekken,' vertelt Wisse. Vos vult haar aan: 'Boeken houden een spiegel voor, bieden een venster op de wereld. Dat is juist zo mooi. De boeken van Cis Meyer vinden leerlingen zelf wel, maar door een stuk voor te lezen uit *Zolang de citroenbomen bloeien* van Zoulfa Katouh of *Thuis draag ik bij me* van Cecile Korevaar komen ze ook op andere sporten terecht. Leerlingen worden rijk in hun hoofd met verhalen van anderen, zeker verhalen die met het hart zijn geschreven.'

'Combineer dat met de 2Doc documentaire *Shadow Game*,' springt Wisse enthousiast bij. Want films bieden net als boeken een venster of spiegel op de wereld. En ze vormen een mooi opstapje naar die geschreven verhalen. Mede om die reden volgden leraren op het Globe College samen een workshop Kritisch Leren Kijken. 'Ik vind dat kritisch leren kijken voorwaardelijk is voor kritisch leren lezen. Daarom zet ik ook filmeducatie in om het lezen te bevorderen.'

Grote verwachtingen

Werken aan goed leesonderwijs is nooit af. Maar ondertussen hebben Vos en Wisse genoeg om trots op te zijn: leraren en scholieren vormen leesclubs, maken boeken- en filmlijsten gelinkt aan alle vakken en kunnen overweg met allerlei teksten. Er hangen posters met boekentips in de gang. Vos: 'Laatst nog zei een leerling me: 'Mevrouw, ik had nog nooit een boek uitgelezen, maar dit kon ik niet meer wegleggen!'' ■

De tussenkopjes in dit artikel zijn boektitels. Scan de QR-code voor meer informatie over deze aan te bevelen jeugdboeken.

Scan de QR-code voor doorleestips over lezen in het vo.

Ook het mbo leest

Leesbevordering is ook op het mbo belangrijk. Hoe krijgen we studenten aan het lezen? Drie leesbevorderaars in het mbo vertellen over hun reis.

Fanny Zandvliet

‘Studenten kijken uit naar het vaste leesmoment’

Fanny Zandvliet | onderwijsadviseur Taal en Rekenen | Nova College | Haarlem e.o.

‘De meeste studenten hebben weinig interesse in het lezen van fictie. Om ze te motiveren, hebben we een schoolbibliotheek ingericht, zodat studenten kunnen kiezen uit een mooi aanbod boeken. Daarnaast maken we ruimte voor lezen in de lessen. Dat roept eerst weerstand op, want studenten willen liever een vak leren. Maar na een tijdje kijken veel van hen echt uit naar het vaste leesmoment in de week. Met boekenkarren brengen we de boeken naar de klassen. Studenten kiezen een boek uit, waarna iedereen twintig tot dertig minuten leest. Ook de docent. Docenten vinden leesbevordering vaak nog lastig. Daarom hebben we een aantal leescoaches – meestal docenten Nederlands – die als ambassadeurs andere docenten meenemen in de wereld van leesbevordering. Zij laten bijvoorbeeld zien welke werkvormen zij zelf inzetten om studenten aan het lezen te krijgen, wijzen op waardevolle lessenseries en plaatsen boekentips op intranet. Ze organiseren ook samen met de bibliotheek workshops en activiteiten, zoals bezoeken van schrijvers in de school.’

‘Enthousiasme bij docenten is heel belangrijk’

Marjolein Kool | beleidsadviseur Onderwijs & Innovatie | ROC Mondriaan | Den Haag | projectleider Heel Den Haag Leest!

‘Voor studenten van de opleiding Pedagogisch Werk en Onderwijsassistent is fictie lezen een beroepsvaardigheid. Zij moeten straks taal- en leesplezier overbrengen op nieuwe generaties. Maar ik zie het liefst dat elke mbo-student fictie leest: het stimuleert de taalontwikkeling en vergroot hun empathie

en kennis van de wereld. Het zou daarom geweldig zijn als, naast docenten Nederlands, ook praktijkdocenten minimaal een kwartier per week van hun lessen reserveren voor vrij lezen. Enthousiasme bij docenten is heel belangrijk. Sommigen stralen zoveel enthousiasme uit over lezen, dat ze echt een rolmodel zijn voor studenten. Zo wil je het hebben. Op die scholen is er ook een nauwe samenwerking met de bibliotheek via de Bibliotheek *op school*: een leesconsulent komt vier uur per week langs om docenten te adviseren. Laatst hield een school een boekenproeverij voor studenten. Zo breng je het boek op een laagdrempelige manier naar de student toe.’

‘Het schrijven van een sollicitatiebrief gaat makkelijker’

Annemiek Wermink | docent Nederlands en aanjager leesbevorderingsprogramma | Deltion College | Zwolle

‘Op het Deltion brengen we in kaart hoeveel aandacht er binnen elke opleiding is voor vrij lezen. Dat gebeurt gelukkig al veel, maar niet iedereen ziet de noodzaak ervan in. Die groep proberen we nu ook te bereiken. Op onze kwaliteitsagenda staat dat we studenten moeten helpen met basisvaardigheden en laaggeletterdheid. Het lezen van boeken draagt daar echt aan bij. In de opleiding Verpleegkunde, waar ik Nederlands doceer, geven we als proef het vak Lezen aan eerstejaarsstudenten. Ze lezen nu twee momenten in de week. Dat werkt heel goed. Studenten lezen nu ook vaker thuis en geven aan dat het lezen ze plezier en rust brengt. Een studente vertelde me laatst dat het schrijven van een sollicitatiebrief makkelijker gaat nu ze vaker leest. Ook de docenten zijn enthousiast; in leerjaar twee komt Lezen weer als vak op het rooster.’ ■

Scan de QR-code voor doorleestips over lezen in het mbo.

Beter lezen op de praktijkschool

Leesonderwijs op een praktijkschool? Natuurlijk! Famke Wink begon er op PRO Drachten in 2005 al mee. Bijna twintig jaar later dringt op steeds meer plekken het besef door dat ook voor deze leerlingen inspanningen lonend zijn.

De kwal heeft geen ogen, geen oren en geen neus.' Anna Siet Algra, leraar op PRO Drachten, leest haar tien leerlingen twee verhaaltjes voor over de kwal en de haring. Opdracht aan de leerlingen op deze school voor praktijkonderwijs is om te turven hoe vaak ze het woord kwal en daarna het woord haring horen. Als alle leerlingen het eens zijn, vraagt Algra wie er haring lust. Er gaat één vinger omhoog, de anderen vinden haring vies. 'Ik lust wel paling,' merkt leerling Elize op. 'O,' reageert Algra verrast. 'Hoe ziet die eruit?' 'Langwerpig.'

'De leerlingen die wij als twaalfjarigen hier binnen krijgen, hebben vaak grote moeite met lezen,' vertelt avo-docent en taal- en leescoördinator Famke Wink. 'De meesten hebben het niveau van groep 5 of 6 van de basisschool, zo'n tien procent is zelfs

blijven steken bij het niveau van groep 4. Om te verbloemen dat ze laaggeletterd zijn, zeggen ze dat ze lezen stom vinden.' Leerling Kenyi haakte in groep 7 af, Elize een jaar

later. 'De leesles was altijd hetzelfde,' zegt Kenyi. Je kreeg een verhaaltje en daar zaten vragen bij.' Nu vinden ze lezen een stuk leuker. Elize: 'Het is nu veel afwisselender, met voorlezen en luisteren, met oefeningen, maar ook met filmpjes.'

Algra start intussen een nieuwe oefening. Eén voor één verschijnen de letters van de tekst die ze net heeft voorgelezen op het digibord. De leerlingen lezen hardop mee. 'Dit sleeplezen is veel effectiever dan hakken-plakken, wat vroeger altijd werd

gedaan,' legt Wink uit. 'De directe verklanking laat woorden en zinnen ontstaan. Leerlingen gaan hierdoor vloeiender en accurater lezen.'

Krukje

Wink omschrijft het leesonderwijs bij PRO Drachten als een krukje. 'Een krukje heeft drie poten. Haal je er eentje weg, dan valt het om. Zo is het ook met ons leesonderwijs. Leerlingen moeten lezen weer leuk gaan vinden, dus werken we aan leesmotivatie. Daarnaast is technisch lezen belangrijk. En als derde poot wat ze op de basisschool begrijpend lezen noemen, maar wat wij liever aanduiden als kennisopbouw. Het één kan niet zonder de andere twee.' Al snel leerde Wink dat hoge verwachtingen helpen. 'Een paar jaar geleden kwam

'Zelfs woorden als ichtyosaurus zijn echt niet te moeilijk'

Famke Wink is regelmatig met leerlingen in de schoolbibliotheek te vinden.

Boekentips van Famke Wink

er een leerling met het bericht dat er ergens een eeuwenoud skelet was gevonden. Dat bleek van een ichtyosaurus, een woord waar ik zelfs moeite mee had. Maar als je daar stapje voor stapje mee werkt – hoe spreek je het uit, wat is het voor dier, waar leeft het – kun je daar zonder problemen een les omheen maken. Woorden als ichtyosaurus, prehistorisch of paleontoloog blijken dan echt niet te moeilijk.'

Wink kreeg van directeur Ewoud Stadman alle ruimte om te werken aan haar lessen. 'Wij vinden het heel belangrijk dat onze leerlingen beter leren lezen,' zegt hij. 'We hebben het vaak over gelijke kansen, maar deze leerlingen worden vaak al opgegeven voor ze goed en wel begonnen zijn. Terwijl zij voor- en vroegschoolse educatie hard nodig hebben, zien we ze pas op vijfjarige leeftijd naar de basisschool gaan. En natuurlijk kunnen onze leerlingen later ook laaggeletterd als lasser in de metaal prima functioneren. Maar in de maatschappij is dat een stuk lastiger. Bovendien zullen hun kinderen, als ze zelf ouders worden, vervolgens ook al met een achterstand beginnen. Dat willen we voorkomen en daarom zetten we zo actief in op goed leesonderwijs.'

Zichtbaar

Het is de maandag na de voorjaarsvakantie. Alle leerlingen zitten net in hun lokaal als de intercom aan- gaat. De leesconsulent van de bibliotheek Drachten,

Bij PRO Drachten hebben deze boeken groot succes:

- Bibi Dumon Tak, *Bijzondere beesten en doodgewone dieren of Vandaag houd ik mijn spreekbeurt over de anaconda*
- *Heel de wereld wordt wakker*, het beste van de moderne kinderpoëzie in 333 gedichten
- Roald Dahl, *Gruwelijke rijmen*

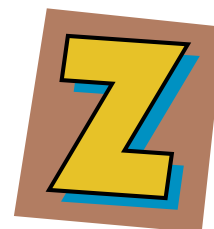
via de Bibliotheek *op school* verbonden aan de school, leest een gedicht voor. Ook de volgende dagen zal iemand de dag openen met een gedicht. Op woensdag is Stadman aan de beurt. 'Weet je al wat je gaat voorlezen of heb je hulp nodig?', plaagt Wink hem. 'Nee, dat lukt wel,' antwoordt hij beslist. Overal in de school zijn overigens gedichten te vinden. 'Op die manier willen we laten zien dat lezen heel gewoon en ook leuk is,' legt Wink uit. Ook laten leraren en andere medewerkers zien wat hun favoriete series zijn. 'Zo kunnen de leerlingen zich meer met hen identificeren, zo van hé, daar kijk ik ook graag naar.' Op de leesmuren in de klassen wordt alles verzameld wat er rond een thema behandeld is. Ze maken de afgelopen leeslessen nog eens zichtbaar. Nieuwsgierig vraagt Wink aan Kenyi of hij de gedichten al had opgemerkt. 'Ik heb ze zelf opgehangen,' antwoordt hij stoer. Of hij ze ook gelezen heeft? Nee, dat dan weer niet.

De werkwijze van Wink en PRO Drachten slaat aan. Steeds meer scholen uit het praktijkonderwijs weten de school te vinden en vragen om advies. Ook de pilot Lezen in het praktijkonderwijs van Stichting Lezen, leunt zwaar op Winks ervaringen. Het succes blijkt daarnaast ook uit de cijfers, stelt Stadman. 'Meer dan bij andere praktijkscholen stromen onze leerlingen door naar het mbo. En daar draagt die leesbevordering voor een groot deel aan bij.' Eigenlijk heeft het succes maar één nadeel, grapt hij. 'Doordat andere praktijkscholen ook willen weten hoe zij hun leesonderwijs effectiever kunnen maken, is Famke vaak op pad en minder hier op school aanwezig.' ■

Scan de QR-code en lees meer over lezen in het praktijkonderwijs.

Of bekijk de webinar *Leesmotivatie in het praktijkonderwijs waarin hoofdrolspelers van de pilot Lezen in het praktijkonderwijs aan het woord komen.*

Alles over lezen

Op zoek naar informatie en inspiratie over boeken, projecten lezen en leesbevordering? Neem dan een abonnement op het tijdschrift *Lezen*.

Lezen is het tijdschrift voor professionals die leesbevordering in de praktijk vorm geven. Het biedt voor verschillende leeftijdsgroepen en opleidingsniveaus de kennis en de praktijkvoorbeelden om leesbevordering en literatuureducatie aantrekkelijker en effectiever te maken. Het septembernummer 2023 was gewijd aan Effectief leesonderwijs. Natuurlijk is er ook volop aandacht

voor auteurs, boeken en alle andere manieren waarop literatuur zich manifesteert. Onmisbaar op school, in de kinderopvang in de boekhandel en bibliotheek.

Lezen verschijnt vier keer per jaar. Professionals en studenten op het gebied van leesbevordering en literatuureducatie ontvangen *Lezen* gratis door zich aan te melden via lezen.nl.

Lezen
STICHTING LEZEN